

DIE VERHOUDING TAAL : PREDIKANT

R Pretorius

Die wêreld van die woord het gekrimp

Dit is nie 'n teologiese uitspraak nie, maar die erkenning — met droefheid — van 'n taalentoesias.

Die Westerse intellektuele tradisie het sy wortels in die antieke Griekse en Joods-Christelike woordbeskawings. Kenmerkend van hierdie klassieke kulture was die geloof dat die vólle werklikheid en álle waarheid binne die kamers van die taal gehuisves kan word. Die siening dat die mens 'n *woord-wese* is, reik verder terug as Aristoteles: dit hoort tot die Bybelse visie dat die mens as beeltnis van God 'n talige wese is. So het God hom in die Skeppingsgebeure geopenbaar. Maar vóór die mens en vóór die Skepping was daar reeds taal.

Dit het my as taal-kundige opgeval dat beslissende keerpunte in die geskiedenis van die aarde en die mens, soos dit opgeteken is in die Skrif, telkens in verband staan met 'n *taalgeheurtenis*:

- (i) Taal het die Skepping teweeggebring en nie andersom nie. God se woord het die chaos deurbreek en die werklikheid in aansyn geroep.
- (ii) Die *sondeval* is die resultaat van die slang se geslepe verbale aanslag op God en die menslike geslag. Satan se hóófstrategie in die stryd om die mens se gees was die taaltaktiek van bevraagtekening en verdraaiing van God se woord. Dit is deur sy manipulasie van die destruktiewe moontlikheid van taal dat die eerste mensepaar se harmoniese verhouding met God en ewemens versteur is.
- (iii) “Die hele wêreld het net een taal gepraat”, lees ons in Genesis 11. Maar ten tye van die bou van die *stadting van Babel* het God verwarring gestig deur die oertaal van die menslike geslag te versplinter tot 'n legio verskillende tale sodat die een mens vir die ander onverstaanbaar was.
- (iv) Die beginwoorde van die Johannes-evangelie sê dat *Jesus die Woord van God was*: net soos 'n woord aan die leser onthul wat hy nie anders kon weet nie, het Góð hóm lewend geopenbaar deur die aktiewe woord.
- (v) Ook die *Kruisigingsgebeure* op Golgotha staan verbind met 'n intieme taalwonder. Vanuit die diepte van sy lyding en isolasie roep Christus: “*Eloi, Eloi, lamma Sabagtáni*” — hierdie roep geskied nie in die Hebreeuse kerklike taal nie, ook nie in die destyds geëerde wêreldtaal Grieks nie: as sterwende vertaal hy 'n Hebreeuse psalm (22) van Dawid

na sy eie moedertaal: Aramees. En hierdeur gee Christus self hoë erkenning aan die rol en betekenis van die moedertaal in 'n mens se lewe.

- (vi) *Pinksterdag*, die geboortedag van die Christelike Kerk, is 'n feesdag wat verbind is met 'n tale-wonder: Nadat die Heilige Gees in die sigbare vorm van tonge (en 'n tong is in hierdie konteks ook beeld van die mens se skeppende taalvermoë) neergedaal het op die dissipels, het hulle in bestaande en verstaanbare maar ook in nie-bestaande en gevolglik onverstaanbare tale lofprijsend gepraat oor die groot daad van God. *En so is die vloek van Babel herstel.*

Die oppergesag van die woord het nog tot in die 17e eeu geduur. 'n Digter-intellektueel van die statur van 'n William Shakespeare en 'n John Donne kon toe nog álles wat in die hemel en op die aarde en in die waters onder die aarde is, uitsê in hulle digterwoorde.

Sedert die 17e eeu het ingrypende en beslissende veranderinge ingetree in die gang van die Westerse intellektuele lewe vanweë die uitbreiding van Wiskunde oor stéeds groter denkbareas. Dit het meegebring dat die Westerse denklewe in twee kulture verdeel is: die Geesteswetenskappe- en die Natuurwetenskappe- of Wiskunde-kultuur. Tussen die menswetenskappe, wat probeer om menslike ervaring en die werklikheid deur die verbale woord te orden, en die sg. wiskunde-wetenskappe wat tot grondtaal gemaak het die ryk, komplekse en dinamiese non-verbale instrument van simbool en formule waarmee abstrakte waarhede omtrent ons wêreld presieser as ooit beteken kan word, het 'n byna onoorbrugbare kloof ontstaan.

Hoe graag ons nog wil glo dat taal steeds in die sentrum van die intellektuele en emosionele lewe staan, móét ons hiér, in die vóórlaaste dekade van die 20e eeu erken dat taal, "die menslikste van wat ons menslik" is, in 'n krisis is. Taal — en dan bedoel ek vanselfsprekend ook: ons moedertaal — se seggingskrag en die woord se energie het verswak vanweë die verbeeldinglose omgang daarmee deur 'n selfgenoegsame en onwaaksame gemeenskap; die waarde en waardigheid van die woord word gedevalueer en gedegradeer deur die wyse van gebruik in die verskillende vorme van die massakultuur. Taal word daagliks gebrutaliseer deur die vulgêre wyse waarop dit draer gemaak word van die leuen en die skinderpraatjie.

Daar is selfs woordkunstenaars wat in vertwyfeling uitroep:

Das Wort, das Wort ist tot.

En dramaturge probeer "*An act without words*" skryf waarin stilswye tot betekenisvolle spraak verhef word (Beckett).

George Steiner¹) se onthutsende vraag stem tot ernstige nadenke:

"Are we passing out of an historical era of verbal primacy, out of the classic period of literate expression — into a phase of decayed language, of 'post-linguistic' forms, and, perhaps, of partial silence?"

Sou die antwoord op hierdie vraag 'n ongekwalifiseerde "ja" wees, kan daar dalk oor ons kom die "verduistering van nog 'n duisend jaar"²).

In hierdie ontwrigte geestelike klimaat is dit die dominee en die digter wat kragtens hulle geroepenheid as Woordverkondiger en woordbouer *hoeders* moet wees van die taal: die grootste gawe van God aan die mens. Die predikant se besondere taak, sy unieke vorm van diens aan God en die mens is 'n diens met en in woorde:

- i) Wanneer hy die Skrif wil verstaanbaar maak en die Blye Boodschap van God se liefde, genade en betrokkenheid wil verkondig, het hy net die woord;
- ii) wanneer hy 'n profetiese waarheid wil bekend maak, het hy net die woord;
- iii) wanneer hy wil troos, bemoedig en vermaan het hy net die woord;
- iv) wanneer hy die mens wil bevry van sy angs, sonde, vertwyfeling, dwaling, ontoereikendheid het hy net die woord.

Die predikant in ons moderne maatskappy het 'n noodsaaklike bydrae te maak tot die renaissance van die verbale woord maar dan moet hy taaal-bewus wees; hy moet daarop ingestel wees om sy taalkrag voortdurend te ontwikkel. Met die sondeval is ook die mens se taal geperverteer en daarom moet die predikant helder weet hoe bedrieglik die tong en hóé teenstrydig die funksies van taal kan wees:

Taal kan mooi en sondige dinge verduursaam. Taal is wonderlik en gevaarlik, dit kan 'n magtige krag ten goede of ten kwade wees.

Taal kan God en mens, en mens en ewemens saambind, maar kan ook skeiding en vervreemding bring.

Taal stel jou in staat tot die private dink en nadink; dit stel jou ook in staat om invloed uit te oefen op die denke en lewe van ander.

Paulus se voorskrifte vir die taalgebruik van die leraar soos hy dit in sy brief aan die gelowiges van Kolosse opgeteken het (Kolossense 4:36), kan vandag nog as norm voorgelê word:

“Bid dat God vir ons 'n deur vir die woord oopmaak sodat ons die geheimenis van Christus kan verkondig waarvoor ek hier gevange sit. Bid dat ek dit duidelik sal verkondig soos dit my opgelê is.

Tree met wysheid op teenoor die mense wat nog buite die gemeente is. Wat julle sê, moet altyd vriendelik wees en van goeie smaak getuig; en julle moet weet hoe julle elkeen behoort te antwoord.” (NAV)

As ek dit vryelik mag vertolk, sou ek sê: Die predikant se woorde moet duidelik, helder, eenvoudig, waardig en ráak wees; vir die woord moet 'n deur oopgemaak word, maar die verbale woord moet ook 'n “deur vir die Woord oopmaak” — moet selfs ook 'n “deur” wees: 'n middel wat deurgang verleen. Anders gestel: Die leraar se woord mag hom nooit tussen die Woord en die hoorder inskuif nie — hy moet nie Middelman wees nie maar deursigtige medium.

Sy presiese en egte en ooredende woord moet die stempel van wysheid en dus van bedagsaamheid en hoflikheid dra. Die 1933-vertaling het konkreet beeldend gepraat deur te sê: die woord moet met sout besprinkel wees: dit moet dus suiwerend en genesend, bederfwerend en smaakgewend (dus nie vervelig, saai, kleurloos) wees. In 'n Engelsevertaling lui dit: *Let your speech at all times be gracious ...*

Die predikant moet 'n wye taalregister hê, hy moet, volgens Paulus, weet "hoe (hy) elkeen behoort te antwoord". Stilisties sal hy hom moet kan aanpas by die taal wat rondom hom gebruik word — en omdat 'n gemeente altyd 'n geskakeerde groep mense sal wees, sal die dominee by tye verhewe taal moet kan gebruik, ander kere formele gestandaardiseerde taal, meermale beskaafde informele omgangstaal en wanneer nodig, selfs plat en banale spreektaal.

Ek wil aan u as mense van die woord / Woord twee modelle vir taalgebruik voorhou: die taal waarin ons Bybel vertaal is en die woordkuns van N.P. van Wyk Louw: Die helder, eenvoudige, gewone woord word in die hand van Van Wyk Louw 'n glansryke medium, 'n smal, blink swaard, 'n magtige beitel. En nêrens is sy woordkrag suiwerder, ontroerender as in die talle gedigte wat hy geskryf het in een van die skoonste vorms in die poësie: die ged.

In die gedig "Die profeet"³⁾ is die bidder die Oud-Testamentiese figuur wat met sy twyfel en soeke uitreik na God wat hy as die Verskriklike, die Rustelose ervaar:

"Ek het soos glas U en U werk deurskou,
gesien U is die Rustlose, U is die wind
wat warrelend oor die vlamwit vlaktes waai
van die heelal, dat die blink stof van die sterre staan.

U is begeerte, en pyn, en 'n verlange,
en het ons hart in so 'n drif gemaak
dat nêrens rus vir ons bestaan."

Die gefolterde "Hond van God"⁴⁾ se onrusseppende denke slinger hom tussen uiterstes van "angste mateloos waartydens hy God sien as iets Boos" en oomblikke van mistieke geestelike ekstase:

"Heer, wees by my en laat my U genade
daglank en naglank aan my voorkop voel;
gedenk my sonde nie; wees nie aandadig
aan die sterwe van my siel; o Heer, wees koel
rondom my, as ook my laaste uur
genaak het, en maak my rein dat uit my hart nóg
denk nóg woord se skal
of iets wat brokkelig is, ooit weer in die stil glasuur
van my onsegbare bespiegeling val."

In "Vier gebede by jaargetye in die Boland"⁵⁾ kry die natuurlike gebeurtenis telkens 'n bo-natuurlike karakter. By aanskoue van die wording in die eksterne natuurgebeure tydens "Vroegherfs" spreek die onvervulde mens sy gebedsverlange uit dat dieselfde wordingsproses ook in sy eie gees voltrek moet word:

"O Heer, laat hierdie dae heilig word:
laat alles val wat pronk en sieraad was
of enkel jeug, en vër was van die pyn;
laat ryp word, Heer, laat U wind waai, laat stort
my waan, tot al die hoogheid eindelik vas
en nakend uit my teerder jeug verskyn."

Met Dachau en Hiroshjima nog lewend in ons gedagtes en met die vrees altyd by ons oor wat "projektele en produkte van die atoom" kán vermag, is die gebed van/vir ons tyd seker dié woorde van Van Wyk Louw:⁶⁾

"Kéér ons — Laat ons nie doen wat óns kan nie!"

Wanneer die grootstes onder ons nog só buig voor God en só glansryk práát, verval die onrus oor die aanvanklike stelling: dat die *wêreld van die woord/Woord* gekrimp het.

NOTAS

- 1) G. Steiner, *Language and silence*, London 1979, 13.
- 2) N.P. van Wyk Louw, *Gestaltes en diere*, Kaapstad 1958, 34.
- 3) N.P. van Wyk Louw, *Die Halwe Kring*, Kaapstad 1958, 26.
- 4) N.P. van Wyk Louw, *Gestaltes en Diere*, 25.
- 5) N.P. van Wyk Louw, *Die Halwe Kring*, 53.
- 6) N.P. van Wyk Louw, *Trista*, Kaapstad 1962, 110.